

Univerzita Karlova v Praze

Husitská teologická fakulta

Pojetí člověka před heideggerovskou Kehre

Heidegger's concept of man before Kehre

Bakalářská práce

2020

Vedoucí práce:

Prof. PhDr. Anna Hogenová, Csc.

Autor:

Theodora Toulcová

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti ke studijním účelům.

V Praze dne 21. května 2020

.....

podpis

Poděkování:

Děkuji všem mým vyučujícím za předané vědomosti i za trpělivost a shovívavost, zejména pak mé vedoucí práce, paní profesorce Anně Hogenové.

Panu docentu Ladislavu Benyovszkému děkuji za skvělé semináře, a konzultace, bez kterých by práce vůbec vzniknout nemohla.

Taktéž děkuji mé dceři, která mne nesmírně podporovala, Dagmar za jazykovou korekturu a nejmladšímu synovi za trpělivost a chvilku klidu, když byla nejvíce zapotřebí.

Abstrakt:

Práce se zabývá přehledem analýzy pojetí člověka u Heideggera v jeho prvním období, před obratem „Kehre“. Soustředí se na základní fenomény Heideggerovy fundamentální ontologie. Jsou to pobyt (Dasein), naladění (Stimmung) a úzkost (Angst).

Vychází zejména z děl Bytí a čas (Sein und Zeit) a Co je metafyzika? (Was ist Metaphysik?), zvláštní důraz je kladen na Heideggerovo pojetí úzkosti.

Záměrem práce je přiblížení Heideggerovy filosofie pracovníkům pomáhajících profesí, zejména psychoterapeutům.

Klíčová slova:

Heidegger, pojetí člověka, Fundamentální ontologie, Dasein, Stimmung, Angst, Filosofie a Psychoterapie

Abstract:

This bachelor thesis is meant to be an overview of the analysis of Martin Heidegger's concept of man in the first period of his work before to so-called Kehre. It focuses on the fundamental phenomena of Heidegger's Fundamental ontology: "being there" (Dasein), "having a mood" (Stimmung) and "anxiety" (Angst).

The thesis is mainly based on the Being and Time (Sein und Zeit) and What is Metaphysics?(Was ist Metaphysik?), with a special emphasis on Heidegger's concept of anxiety.

The thesis was written with the intention to provide teachers, educators, and professionals working with helping people, particularly psychotherapists, with an insight into Heidegger's philosophy.

Key words:

Heidegger, Concept of Man, Fundamental Ontology, Dasein, Stimmung, Angst, Philosophy and Psychotherapy.

Obsah

Úvod.....	7
1. Heideggerova fenomenologie.....	9
1. 1. Životopisné informace.....	9
1. 2. Pár slov o fenomenologii.....	10
1. 3. Nové chápání člověka u Heideggera.....	10
1. 4. Studium Heideggerovy filosofie.....	12
1. 4. 1. Specifický způsob tázání.....	12
1. 4. 2. Využití v psychoterapii.....	12
2. Základní vymezení pobytu (Dasein).....	14
2.1. Jsoucno, bytí a bytnost.....	14
2. 2. Existence.....	15
2. 3. Fenomén světa.....	15
2. 4. Přesah, transcendence.....	17
2. 5. „Bytí tu“ Nálada a rozpoložení.....	17
2. 5. 1. Nálada a rozpoložení.....	17
2. 5. 2. Rozladěnost.....	19
2. 6. Starost jako bytí pobytu.....	20
2. 6. 1. Starost.....	20
2. 6. 2. Naladěnost.....	20
2. 6. 3. Rozumění.....	21
2. 6. 4. Řeč a výklad.....	22
2. 6. 5. Autenticita, neautenticita.....	22
2. 6. 6. Momenty starosti.....	23
3. Strach, nuda a úzkost jako rozmanité způsoby naladění.....	23
3. 1. Úzkost a strach.....	24
3. 2. Naladění na jsoucno v celku - nuda.....	26
3. 3. Porovnání strachu a úzkosti.....	27

3. 4. Úzkost – naladění zpřístupňující Nic.....	28
4. Podrobnější analýza úzkosti.....	29
4. 1. Vykloněnost do Ničeho.....	29
4. 2. Nicování Nicu.....	30
4. 3. Následné mody úzkosti.....	31
4. 3. 1. Úzkost v díle Bytí a čas.....	31
4. 3. 2. Tísňivá nehostinnost.....	32
5. Blíže k Heideggerovi.....	34
Závěr.....	39
Použitá literatura.....	43
Další zdroje:.....	44

Úvod

Pro vybrané téma bakalářské práce jsem se rozhodla po mém bližším seznámení se s Heideggerovou filosofií. To přicházelo poznenáhlu v povinných i nepovinných filosofických přednáškách, nejbližší přes četby pana docenta Benyovszkého na FF UK v posledních osmi semestrech, které jsem zprvu prožívala zprostředkovaně přes dceru, až jsem se posléze rozhodla k aktivní účasti.

Původně jsem pracovala na mé dlouhodobě připravované bakalářské práci (výzkum s mými klienty a Beckův inventář úzkosti). Nejdříve jsem v teoretické části chtěla využít Heideggerovo pojetí úzkosti, ale nebyla jsem si jista svými filosofickými znalostmi a tedy i možnostmi jejich využití na toto téma. Proto jsem se nakonec rozhodla ve výzkumné práci dále nepokračovat a věnovat se prohloubení toho, co mi schází.

„Mé pojetí úzkosti“ tak, jak si představuji, mi umožní jen celkové pochopení Heideggerova pojetí člověka. Nepochybuji, že veškerá kompilace s tím spojená bude pro můj způsob myšlení - a tudíž i pro můj přístup ve vztahu ke klientovi - velkým přínosem.

Co do rozsahu této práce se věnuji období Heideggerovy činnosti do roku 1929, kdy 24. července přednesl v aule freiburgské university svoji nástupní profesorskou řeč, přednášku *Co je metafyzika?*¹ („Was ist Metaphysik?“). Dále čerpám z autorova nedokončeného² díla *Bytí a čas*³ (*Sein und Zeit*), které přednášce o dva roky předcházelo. V něm je koncipována jeho fundamentální ontologie. Heidegger usiloval o nové pojetí člověka, jehož tehdejší metafyzické pojetí lidství degradovalo na pouhý předmět. Kategorie⁴ vyměnil za existenciály⁵ a lidství pojal jako existenci.

1 Český překlad Ivan Chvatík, Praha: Oikoymenh, 1993.

2 Dílo psal pod tlakem v časové tísní. Viz. M. Heidegger, *Konec filosofie a úkol myšlení*, Moje cesta k fenomenologii, str. 51 - 53.

3 Český překlad Ivan Chvatík, Pavel Kouba, Miroslav Petříček jr. a Jiří Němec, Praha 2002.

4 Vychází z bytostného určení nepobytového jsouca.

5 Fenomén ve filosofii znamená čistý jev, podle Heideggera „to, co se samo ukazuje, a tak, jak se samo ukazuje“. Fenomén je smyslem, který věci činí srozumitelnými. Nevysvětluje je, ale zařazuje do souvislostí celku bytí, bez jakýchkoli dalších předpokladů.

V uvedeném rozsahu se tedy v této práci pokusím postupně projít vybrané mezníky Heideggerovy filosofie týkající se pojetí člověka, pobytu, naladění a úzkosti. Pokusím se o základní seznámení s Heideggerem, jeho dílem, souvislostmi a pojmy. V kompilaci Heideggerova prvního období před takzvaným obratem (Kehre)⁶ se zaměřím na oblasti, které jsou vzhledem k pojetí úzkosti důležité.

Celkově se vynasnažím o co největší srozumitelnost mé práce pro mne i případné laskavé kolegy, kteří by projevíli přání se s mou prací seznámit. V poslední kapitole se pokusím obsah této práce shrnout bez filosofování a zdůraznění souvislostí. Spočívá-li naše práce v komunikaci s člověkem, jsme pochopitelně motivováni především touhou pomoci. Při realizaci tohoto záměru nám všem odvádí síly také ona každodennost⁷, která nás přirozeně a neodkladně doprovází a ve své podstatě nám mnohdy komplikuje život a odvádí nás od toho, co bychom chtěli dělat naplno.

Ambicí a smyslem této mé práce je napomoci sobě i druhým pomáhat co nejlépe. Snad nám stanoviska, která zaujmeme po přečtení této práce, pomohou ukázat cestu při hledání smyslu některých vysvětlení, se kterými si mnohdy nevíme rady.

6 Od počátku 30. let se odvrací od lidského pobytu (Dasein) k chápání dějinnosti proměny určení smyslu bytí (*Seinsgeschichte*).

7 Míním Heideggerův termín, se kterým se seznámíme v další kapitole.

1. Heideggerova fenomenologie

V první kapitole se seznámíme s fenomenologií obecně a v krátkosti si shrneme specifika Heideggerovy fenomenologie vzhledem k jeho novému přístupu k člověku. V úvodu se na chvíli zastavíme u základních životopisných dat Martina Heideggera.

1. 1. Životopisné informace

Pro účely této práce není třeba zabíhat do podrobností životopisu⁸ Martina Heideggera. Zájemce se může dozvědět více v některém z životopisů, ale několik drobností přeci jen zmíním. Martin Heidegger se narodil 26. září 1889 v Mensskirch v Německu a zemřel 26. května 1976 ve Freiburg im Breisgau, také v Německu. Pocházel ze skromných poměrů. Otec byl kostelník, a možná právě díky tomu si všiml pan farář mimořádného nadání malého Martina. Katolická církev umožnila a zajistila Martinovi vzdělání. Studoval na semináři ve Freiburgu, pak nastoupil na Matematicko-přírodovědnou fakultu a poté pokračoval na filosofii. Zajímavé je zmínit, že filosofie zjevně byla oborem Heideggerovi nejbližším, jelikož trpěl somatickými problémy až do té doby, nežli se na filosofii usadil. Habilitoval se prací o scholastikovi Dunsu Scotovi pro Katedru křesťanské filosofie. Již tato práce je napsána pod vlivem Husserlovy fenomenologie. Heidegger byl jeho žákem, svého učitele brzy následoval jako asistent do Freiburgu a tehdy začal formovat fundamentální ontologii.

Možná právě až v naší době se zcela uplatní Heideggerův odkaz a plně rozvineme vztah k sobě a k okolí. Sám mnohokrát zdůrazňoval, že předběhl dobu, a protože prohlašoval, že vše je podřízeno časové návaznosti, měli bychom přijmout úkol odložený pro třetí, tedy naše, tisíciletí.

⁸ Heideggerovy životopisy jsou zařazeny prakticky v každé přehledové filosofické publikaci, životopisná data doprovázejí vydání jeho filosofických textů a dosti kvalitní články lze najít též na internetu, nicméně obsáhlejší životopisné monografie vycházejí téměř výhradně v německém jazyce, můžeme zmínit například knihu profesionálního životopisce velkých německých myslitelů a literátů Rüdiger Sfarkeho *Ein Meister aus Deutschland: Heidegger und seine Zeit*. München, Wien: Hanser, 1994.

1. 2. Pár slov o fenomenologii

Fenomenologie je filosofií podstaty. Jedná se o přísný, věcný a nepředpojatý, metodický způsob myšlení. Edmund Husserl, její zakladatel, původně matematik, moravský rodák židovského původu, který pod vlivem svého učitele T. G. Masaryka konvertoval k protestantismu, fenomenologii označuje jako vědu o podstatách. K odhalení podstaty je třeba zaujmout zvláštní poznávací postoj *ἐποχή* epoché čili *zdržení se úsudku*⁹. Je třeba se odpoutat od existujícího reálného světa, pracovat jen s čistým vědomím a vyřadit veškeré předpoklady, s nimiž přistupujeme k obsahům své zkušenosti se skutečností. Účelem je dostat se k základnímu zdroji, k fenoménu.

Pro názornost si uvedeme typický příklad fenomenologické redukce Husserlova zkoumání časového vědomí na základě Augustinova zkoumání času:

Básník přednáší báseň, kterou umí celou. Posluchačům ji předává po slovech a oni je přijímají tak, že vnímají současnost, pamatují si, co právě bylo, a jsou v očekávání, co bude následovat. Fenomén překvapení nastane, pokud přednášející udělá něco nepatřičného. Tuto strukturu *přítomné zkušenosti*, uplynulé - prezentace přítomného - a očekávané, nazval Husserl „časovým dvorcem“.

Husserl nazval svět, ve kterém se pohybujeme, ale naší pozornosti uniká, „přirozený svět“ (Lebenswelt).

1. 3. Nové chápání člověka u Heideggera

Heidegger vycházel z Husserlovy fenomenologie, která se zabývá fenomény na úrovni čistého vědomí. Jedná se o vnímání a prožívání v různých způsobech danosti: vnímání, vzpomínka, chtění atd. Husserlova fenomenologie je popisem oblasti čistých prožitků struktur absolutního vědomí. Nejedná se o vědomí konkrétního jedince nýbrž jde o všeobecné struktury vědomí. Husserlova fenomenologie přijímá pouze to, co se ukazuje, pouze to, o čem jsme se sami přesvědčili. Heidegger se oproti Husserlovi posunuje.

9 Epoché, jako termín ani postoj, není originálně Husserlův. Používal se už v antice v pyrrhonismus, skepticizmu a mnohem později také jako princip Descartesova „metodického pochybování“. Z toho vyplývá, že fenomenologie svým způsobem navazuje na skeptickou, „pochybovačnou“ tradici epistemologie – část filosofie zabývající se podstatou a možnostmi poznání, avšak s velmi významným přesahem k ontologii – zkoumání podstaty bytí.

Obsahově je fenomenologie - věda o bytí jsoucího – ontologií. Abychom mohli objasnit úkoly ontologie, zrodila se fundamentální ontologie s tématem ontologicky-ontického jsoucího pobytu, aby se tak ontologie dostala k otázce po smyslu bytí vůbec, tedy po smyslu bytí jsoucího. Heideggerova nová filosofie, fundamentální ontologie, studuje bytí pobytu a zkoumá existenci.¹⁰

Prof. Peříček ve své přednášce *M. Heidegger, Analýza lidské existence a otázka bytí*¹¹ vysvětluje tradici novověké filosofie, kam fenomenologie náleží, takto: Fenomenologie vychází z principiální jistoty vědomí subjektu, na které se buduje jistota dalšího vědomí. Fenomenologie obchází otázku, co znamená být. Netáže se po způsobu bytí. Nepokládá ani otázku, jak vědomí jest. Husserl popsal intencionalitu¹², ale nevysvětlil, jak to je s bytím vědomí. Vzhledem k tomuto faktu dochází fenomenologie od vědomí pouze k všeobecným strukturám. To zakrývá bytí vědomí, které není konkrétní - osobní, ale všeobecné - kolektivní vědomí. Heidegger však ví to podstatné, s čímž se doposud nepracovalo a často se nepracuje v celé řadě lidských oborů i nadále:

„*To, co je původní, jsem já sám a tedy i bytí je vždy moje bytí.*“¹³

Rozdíl mezi závěry Edmunda Husserla a Martina Heideggera se dá specifikovat na těchto zkratkách:

Husserlova intencionalita znamená, že mé vědomí myslí, protože je zaměřeno na okolní svět, tedy jsem způsobem „dle světa“. Heideggerova existence, pobyt, je bytí ve světě (In-der-Welt-sein) „dle světa“ pobývání se zjevným, nikoliv obsažnost v něčem. Husserlova fenomenologie nespočívá ve vytvoření filosofického směru, ale v porozumění a uchopení jí, jako možnosti. Heidegger poznamenává: „Něco jiného je o jsoucímu vyprávět a něco jiného je uchopit jsoucí jako bytí (...) většinou nám chybí nejen slova, nýbrž především gramatika.“¹⁴

10 M. Heidegger, *Bytí a čas*, Praha 2002, str. 55.

11 M. Petříček, *Úvod do současné filosofie*, Praha 1997, str. 68.

12 Intencionalita je vlastnost, která odkazuje pomocí jedné skutečnosti na druhou, jde o zaměřenost jevů a stavů. Psychické akty člověka se vždy k něčemu vztahují, i když to nemusí reálně existovat (transcendence, přesah). Je to psychologická vlastnost vědomí, která chybí umělé inteligenci.

13 M. Petříček, *Úvod do současné filosofie*, Praha 1997, str. 69.

Heidegger vysvětluje, že „těžce popisované“ je právě tak jednoduché, ale jiné, proto se zdá těžce pochopitelné.

1. 4. Studium Heideggerovy filosofie

Heideggerova filosofie zcela jistě patří k vrcholu více jak patnácti staletého lidského úsilí rozumově pochopit svět, a není tedy divu, že pronikání do takto sofistického myšlenkového systému přináší určitá úskalí. Zároveň však, protože je filosofie vrcholně teoretická věda, dotýká se jiných vědeckých oborů, skrze něž lze najít cestu zpět k filosofii a pomoci si tak s počáteční orientací.

1. 4. 1. Specifický způsob tázání

Běžně neuvažujeme fenomenologickým způsobem myšlení a nazírání, a už vůbec ne jako Martin Heidegger. Proto je pro nás nelehké se s jeho dílem seznámit. Schůdné je to pro začátek prostřednictvím sekundární literatury (ne každá je přijatelné kvality), univerzitních přednášek a také prostřednictvím psychoterapeutických metod vycházejících z Heideggerovy filosofie (viz níže). Jsou to existenciální a humanitně zaměřené psychoterapeutické přístupy.

Pokud bychom si přečetli pouze jedno dílo a nesnažili se o hlubší pochopení, mohlo by nás i odradit. Pronikání do Heideggerovy filosofie je dlouhodobým procesem, dobrodružným a s potenciálem zcela změnit náš život. Věřím, že jde jen o to pochopit podstatu problému, protože Heideggerovo učení, náhled na svět a na samotnou existenci člověka, je dech beroucí. Pokud se rozhodneme vydat se tímto směrem, postavíme se na počátek přerodu vztahu k sobě samému a k okolí, který nemůže vést jinam, nežli ke smysluplnému pokračování naší životní poutě.

1. 4. 2. Využití v psychoterapii

Jak už jsem uvedla, v psychoterapeutické praxi jsou závěry pramenící z Heideggerovy filosofie nezastupitelné. Kupříkladu věhlasný americký psychoterapeut Irvin D. Yalom připomíná Heideggerovo ontologické myšlení při práci s klienty takto:

„Heidegger hovoří o dvou stavech existence – o každodenním stavu a ontologickém stavu. V každodenním stavu nás stravuje a ruší materiální okolí, jsme plni úžasu jako to s věcmi ve světě je. V ontologickém stavu se zaměřujeme na bytí per

14 M.Heidegger, *Bytí a čas*, Praha 2002, str. 56.

se, jsme plni úžasu nad tím, že věci ve světě jsou. Ontologický stav je stav mimořádné připravenosti na osobní změnu. (...) Filozofové často hovoří o hraničních zážitcích – naléhavých prožitcích, které nás vyhodí z každodenností a strhnou naši pozornost k samotnému bytí.“¹⁵

V ontologickém stavu se klienti nacházejí při zkušenosti s vlastní smrtí, tedy často klienti v posledním stádiu těžkých nemocí. Yalom popisuje na první pohled paradoxní situaci, kdy vidina vlastního konce (ontologický stav) osvobozuje klienta od obvyklých neuróz a nejistot a klade si otázku, jakým způsobem by se do onoho blahodárného stavu, kontaktu s bytím per se, mohl klient dostat, aniž by musel zemřít. Píše, že klienti samotní se snaží svoje poznatky o „lepší způsobu života“ vehementně předávat. Je třeba zmínit, že Heidegger sám stál u rozvoje psychoterapeutického směru *daseinsanalýzy*¹⁶, která se zrodila na základech jeho filosofie a od níž se odvíjí další existenciální psychoterapeutické směry. Více v páté kapitole.

Na závěr první kapitoly si zde dovoluji uvést shrnutí analýzy člověka dle Martin Heideggera v šesti bodech, uveřejněných na české Wikipedii.¹⁷ Toto shrnutí považuji za užitečné proto, že je pro čtenáře srozumitelné a přehledné. Podrobnějšímu popisu člověka, dle Martina Heideggera, se budu věnovat v dalších kapitolách.

Analýza člověka dle Martina Heideggera:

1. člověk svůj život žije v první osobě (subjektivně, individuálně)
2. člověk je na svém bytí zainteresován (snaží se prožít svůj život co nejlépe)
3. člověk je „vržen“ do života bez vlastního přičinění – bytí autentické („já se rozhoduji za sebe“), bytí neautentické („rozhodují za mě druzí“)
4. člověk je spjat s okolím a druhými lidmi
5. člověk žije v určitém čase a je si vědom své smrtelnosti
6. člověk je bytostí pravdy, hledá pravdu a poznává jiná bytí

¹⁵ Irvin D. Yalom, *Chvála psychoterapie*, Praha 2012, str. 127.

¹⁶ Základy *daseinsanalýzy* položil švýcarský psychiatr Ludwig Binswanger. Dále ji od roku 1947 rozpracovával psychiatr a psychoterapeut Medard Boss, Heideggerův přítel, za jeho osobní asistence.

¹⁷ https://cs.wikipedia.org/wiki/Martin_Heidegger, 20. 5. 2015, zdroj neuvedený.

2. Základní vymezení pobytu (Dasein)

Pobyt, v originále Dasein, jako filosofický termín používal už Hegel, ale právě u Heideggera se z Hegelova prostého oddělení bytí od nicoty stal středobodem celé filosofie. Pobyt totiž není jen existence, ale stav aktivního vztahování se k vlastnímu bytí. V druhé kapitole se s tímto fenoménem seznámíme podrobněji.

2.1. Jsoucno, bytí a bytnost

Heidegger v *Bytí a čas* říká, že veškeré filosofické tázání „se opět vrací k existenci“. Slovo *existence* používá pro určení bytí pobytu.

Co si pod tím lze představit?

U Heideggera se jedná o zásadní proměnu fenomenologie, která již nezkoumá abstraktně všeobecné vědomí, ale táže se po „smyslu bytí“ a primárně po bytí¹⁸ toho, kdo je schopen se tázat, jelikož již bytí nějak rozumí.

Právě to „bytí nějak rozumí“ obnáší, že je třeba začít studovat jsoucno každého tazatele, nikoliv obecně, jako „co“, ale tak, jak toto jsoucno „jest“ jako „jeho způsob bytí“.

V § 9 *Bytí a čas* Heidegger uvádí, že pokud analyzujeme jsoucno¹⁹, jsme to pouze my, každý si analyzujeme sám pro sebe. Jsoucno je vždy „moje“ jsoucno. Oslovování pobytu v souladu s rysem „vždy moje“, musí obsahovat osobní zájmeno. Analyzujeme tedy konkrétně „o sobě“ (já někdy v této práci používám plurál a píši „o nás“).

Proto, píše Heidegger, se „já“ v bytí „mého jsoucna“ vztahuji ke svému bytí, (což se v tomto případě odehrává v rámci dějinného „bytí ve světě“). Jsoucno tohoto bytí je svému bytí „tu“ vydáno. O to mu, jsocnu, ve své podstatě jde.

18 **Bytí** jako podstatné jméno (německy *das Sein*) je filosofický výraz pro celek všeho, co bylo, jest a bude. Člověk se s bytím setkává v nejrůznějších jsoucnech, událostech a zkušenostech. Filosofie se zabývá souvislostmi, které je spojují a přesahují právě jakožto bytí. Je to filosofický obor ontologie, z řeckého ὄν, ὄντος ὄν, *ontos* – jsoucí.

19 **Jsoucno** je obecné filosofické označení pro cokoliv, co jest, též pro jednotlivé věci, které se kolem nás vyskytují. Jsoucnem je více a vyznačují se tím, že jsou, že se účastní bytí; nicméně nelze říci, že by bytí bylo jejich vlastností. Bez bytí by jsoucna totiž vůbec nebyla.

„Bytnost“ jsoucna znamená, že má být, že je to jeho určení a „bytnost“ pobytu spočívá v jeho existenci. Heidegger zdůrazňuje potřebu rozlišení významů určení: ontologický výraz *existentia* (což je tradičně výskyt s charakterem pobytu), jsoucnu bytostně nepřislouší. Pro určení bytí jako pobytu používá slovo *existence*.²⁰

2. 2. Existence

Existence je způsob bytí člověka. Jedná se o jedinečnost, která není „co“, ale lze se na ní zeptat pouze „jak“ jest. Heidegger tedy odhalil, že tázání po bytí jsoucna a po smyslu bytí je „způsobem bytí jsoucna, které tuto otázku klade“. Tomuto jsoucnu, „pobytu“ (Dasein), jde o jeho vlastní bytí. Tím že „je pobyt“, rozumí něčemu takovému, jako je bytí.

Jinak řečeno, je to jsoucno, které je zainteresované na svém bytí. Je to existence. Existovat může pouze člověk. Věci a pojmy mají jiný způsob bytí, ale my s nimi zacházíme ve své existenci. Souvisí tedy s naší existencí, která je za vším, co konáme. Ani si to mnohdy neuvědomujeme. Jednáme s určitým cílem, usilujeme o to, na čem nám záleží, o něco, o co běží, zejména o to, jak jsme.

2. 3. Fenomén světa

Vše „jest“ v souvislostech, na sobě, nic není izolované. Poukazujeme se k přírodě, kultuře, dějinám... což upomíná na fenomén světa. Každá věc je v souvislosti poukazů, nějak se nám zjevuje – je zjevná, něco od ní očekáváme. Existence a svět spolu souvisí.

To s čím ve světě zacházíme, patří k bytí jsoucna a je to vždy zjevné ve světle světa, ale zároveň to nepatří k našemu bytí – není to existencí, to Heidegger nazývá „nitrosvětstostí“ (Innerweltlichkeit). Je to upomínka ukazování se zjevnosti jsoucího. Věcem rozumíme v souvislosti poukazů, které na nás ze světa přicházejí. Poukazy „se poukazují“ jaksí dříve, nežli zjevující se jsoucno.

Bytí nitrosvětského jsoucna (Zuhandenheit), to co je „k ruce“ nebo „po ruce“, je abstrakce tvořená sekundárně, patřící k věcem jako „služba“. Souvislosti poukazů poukazují na „k čemu jest, z čeho, aby se...“, tedy k možnostem lidského života, k tomu jak mohu, ke zjevným možnostem, a to vzhledem k mému bytí.

20 M.Heidegger, *Bytí a čas*, Praha: Oikoymenh, 2002, str. 60.

*"Vztahuji se ke věcem vposled proto, protože mi jde o mé bytí, ono poslední „kvůli“, které je jako poukaz skryto ve věcech, je bytí pobytu, který rozvrhuje a realizuje své možnosti."*²¹

Zjevnost věcí a vztah člověka k nim, to že jim rozumíme, je na základě vztahu existence k sobě samé a zájmu pobytu o vlastní bytí. Světlo, díky jemuž jsou věci a souvislosti zjevné, oslovují nás, značí, pochází z lidské existence. Proto nejsou tyto souvislosti pouze věčné, ale vše spínající strukturou poukazů do širších okruhů.

Jsme vedeni zájmem o „své bytí“ a máme k němu vztah. Jsme plni zájmu, a otevření vůči možnostem a tak se nám ukazují věci a jejich význam. My sami nejsme věci mezi věcmi. Věcem rozumíme a nejsme vůči nim lhostejní a to právě proto, že nejsme lhostejní ani vůči sobě. Vztahujeme se k sobě se zájmem o své bytí tak, že si své možnosti rozvrhujeme. Předjímáme, jaký cíl si ukládáme a tak se nám odemykají či rozsvětlují věci, k čemu mohou složit. To, čím je svět světem, je odhaleno díky naší existenci. Dá se tedy říci, že svět je existenciál.²² Právě zde je patrný rozdíl mezi Husserlovou intencionalitou a Heideggerovou existencí.²³

Připomeneme si, že to znamená, že bytí na světě je původní pobývání s tím co je zjevné, nikoliv naopak, že by se jednalo o obsaženost v něčem. Toto zjevné bytí na světě, je bytí u známého, blízkého, smysluplného, co používáme, „obstaráváme“. Není v tom polarita subjektu a objektu.

*"Pobyt (Dasein), jehož způsob bytí je existence, a pobyt jako existující rozsvětluje místo, v němž jsou mu věci zjevné, na němž je spolu s věcmi."*²⁴

Původním vztahem poznávání je zájem o naše bytí. Jen pokud jsem primárně s věcmi, mohu k nim zaujímat postoj, teoretický vztah. Subjekto-objektový vztah je sekundární. Je

21 M. Petříček, *Úvod do současné filosofie*, Praha: Herrmann & synové, 1997, str. 73.

22 Existenciály jsou základními rysy, konstitutivními fenomény lidské existence. Jsou všudypřítomné a zakládající. Jsou nám důvěrně známé, ale právě to, co je nejbližší, bývá těžce uchopitelné, protože nám chybí potřebný odstup. Jsou nám dány a přesto je objevil a specifikoval až Heidegger. Pro snazší názornost uvádím, že v *daseinsanalýze* se pracuje například s těmito existenciály: naladěnost, vrženost, řeč, otevřenost, svoboda, vina a svědomí, tělesnost, smrtelnost...

23 Viz první kapitola

24 M. Petříček, *Úvod do současné filosofie*, Praha: Herrmann & synové 1997, str. 74.

to poznávání na rovině vztahování se k věcem a ke světu. K věcem nevystupujeme ze svého nitra, jsme původně s nimi, jsou nám zjevné.

2. 4. Přesah, transcendence

Ovšem primárně se zajímáme o smysl bytí. Jak to spolu souvisí? Svět umožňuje porozumět „nitrosvětskému“ a jsoucím. Svět je existenciál, patří ke způsobu bytí pobytu. Zprostředkovává jsoucnu, aby se mohlo ukazovat takové, jaké jest, jako služba, prostředek, jako nitrosvětské jsoucno, bez způsobu pobytu.

To je významné pro náš způsob bytí. My se vztahujeme ke světu při svém obstarávání, pouze pak věcem porozumíme. To znamená, že my, lidé, jsme schopni transcendence, tedy přesahu. Přesahujeme tak jsoucno v celku. Vztahujeme se k nejsoucím a transcendujeme k bytí. Bytí není jsoucno, ale umožňuje nám o jsoucnu mluvit, jako o jsoucím. Tato transcendence je možná jen v existenci, rozumíme bytí, jsoucím jako jsoucím a víme o rozdílu mezi nimi.

Přes svět jsme se dostali k pobytu, jako jsoucnu rozumějícímu bytí, tedy k Heideggerově nové filosofii, fundamentální ontologii, která studuje bytí pobytu, zkoumá existenci, díky níž o bytí víme.

Způsob, kterým primárně člověk svět otevírá, kterým transcenduje, není až jednání, ale naladění. To znamená předně to, že člověk, ať už chce či nechce „vždy nějak je“.

2. 5. „Bytí tu“ Nálada a rozpoložení

V následujícím oddílu se budeme věnovat některým psychickým stavům, které samozřejmě mají svůj význam ve filosofickém výkladu lidského pobytu.

2. 5. 1. Nálada a rozpoložení

Z ontického²⁵ hlediska se jedná o náladu či naladěnost a z ontologického hlediska o rozpoložení. Podíváme se na tento fundamentální existenciál z jiného pohledu, nežli je běžné, pokud jsme se kdy vůbec nad náladami zamýšleli jinak nežli jen, že je dobrá či nikoliv.

²⁵ Pojem „ontický“ označuje vše, co náleží "jsoucnu", na rozdíl od pojmu "ontologický", který vyjadřuje vztah k "bytí".

Často tento fenomén bývá nepovšimnut. Víme o něm, všimneme si zpravidla ve chvíli narušení duševní rovnováhy, nebo rozmrzelosti každodenního obstarávání, zvratu jedné nálady v druhou či při sklouznutí do rozladěnosti... Ontologicky se nejedná o nic nicotného, přestože jsou v pobytu nejlhostejnější a prchavé. Často se ocitáme v šedi – bez nálady, čímž není myšlena rozladěnost. To je v našem bytí „tu“ velké břímě, které neseme na základě samého bytí, svému bytí tu vydání na pospas. V rámci pobytu nemůžeme vědět, proč tomu tak je, jelikož tyto možnosti odemykání jsou nesrovnatelně menšího dopadu ve srovnání s odemykáním nálad. Tudy je pobyt přiváděn před své bytí „tu“. To znamená:

Na druhou stranu z nás povznesená nálada břímě bytí sejme, což nám také odemyká pobyt a ukazuje jím, že má povahu břemene (opačným odlehčujícím způsobem).

V každodennosti šedi bez nálady se může bytí pobytu vynořit jako „že jest a býti má“, ukazuje pouze „že jest“ - odkud a kam zůstává zastřené.

Že se pobyt těmito náladám „nepoddává“ (nenechává se uvést před to, co je v nich odemčeno), je dokladem fenomenálního faktu náladové odemčenosti bytí „tu“ v jeho „že“.

„Jak nám je“ a „jak se máme“ zjevuje nálada a přivádí tak naše bytí k jeho „tu“. V naladěnosti je pobyt náladou odemčen jako jsoucno, jemuž je pobyt ve svém bytí vydán, jako bytí jímž má ve svém existování být. Pobyt se v náladě odemčenému bytí vyhýbá. Ontologicko-existenciálně to znamená, že pobyt se odhalí ve vydanosti svému „tu“ v tom, na co nálada nedbá. Právě v tom vyhýbání *jest* odemčeno naše „tu“. Toto „že jest“ nazýváme *vržeností* jsoucna do jeho „tu“ – přičemž „tu“ je „bytí ve světě“. Výraz *vrženost* vyjadřuje vydanost.

*"Toto „že jest a býti má“, které je odemčeno v rozpoložení pobytu, není ono „že“, které ontologicky-kategoriálně vyjadřuje faktičnost patřící k výskytu. Ta je přístupná pouze v pohlízejícím konstatování. „Že“, odemčené v rozpoložení je třeba pochopit jako existenciální určení toho jsoucna, které je na způsob „bytí ve světě“. Fakticita není faktičnost jako factum brutum výskytového jsoucna, nýbrž do existence pojatý, i když zprvu potlačovaný, bytostný charakter pobytu. Toto „že“ fakticky nelze nikdy shledat v pouhém nazírání."*²⁶

26 M. Heidegger, *Bytí a čas*, Praha: Oikoymenh 2002, str. 166.

Jsoucno s charakterem pobytu se svým být „tu“ nachází ve vrženosti. Pobyt přiveden před sebe sama se nachází v nalezení (v naladěném vynacházení, nikoliv jen jako sebekonstatování). Jsoucno, vydané svému bytí je vydáno nalezení (v nacházení s původem ne ve hledání, ale v útěku). Odemykání nálady spočívá v tom, že ji vnímáme nikoliv v tom, že bychom na vrženost pohlíželi. Nedbáme toho, že se pobyt zjevuje jako břímě, ani že je nám od břímě odlehčeno (povznesenou náladou). Toto nedbání je rozpoložení.

To co nálada odemyká nelze fenomenálně postihnout, postavíme-li to na roveň tomu, co naladěný pobyt na racionální úrovni zná a v co věří. Přesto nic nestojí proti fenomenálnímu faktu, že nálada přivádí pobyt před „že“ jeho „tu“. „Že“ před pobytem vyvstává v neúprosné záhadnosti. Evidentnost rozpoložení však nelze poměřovat s jistotou teoretického poznání výskytových jsoucn, ani ji nelze odsunout do pole iracionality.

Náladu jako původní modus bytí pobytu nelze popřít ani za předpokladu, že určitý pobyt musí věděním a vůlí zvládat svou náladu. Pokud má chtění a poznání přednost, je stejně pobyt odemčen před, v míře přesahující dosah odemykání jim vlastní. Navíc náladu zvládneme vždy nějak naladění (i jinou náladou). Tímto prvním ontologickým bytostným charakterem rozpoložení jsme získali toto:

"Rozpoložení odemyká pobyt v jeho vrženosti a to zprvu a většinou tak, že pobyt před ní uhýbá a že jí nedbá."²⁷

Rozpoložení není konstatování duševního stavu. V rozpoložení je již naše „tu“ odemčeno. Nálada odemyká i uzamyká naše „tu“, původněji nežli vnímání či nevnímání. To ukazuje rozladěnost.

2. 5. 2. Rozladěnost

V rozladěnosti je pobyt k sobě slepý, obstarávaný svět je zahalen, obstarávání je vykolejeno. Rozpoložení přepadá pobyt, vydané se obstarávanému světu. Tato nálada vyvstává jako způsob „bytí ve světě“ z něho samého. Nálada odemkla bytí ve světě jako celek a připravuje možnost se zaměřit na další. Naladěnost není duševno, ani nic, co by pak mohlo vyjít do okolního světa a zabarvovat jej. To je druhý bytostný charakter rozpoložení.

27 M.Heidegger, *Bytí a čas*, Praha: Oikoymenh, 2002, str. 167.

*"Rozpoložení je jeden ze základních existenciálních druhů stejně původní odemčenosti světa, spolupobytu a existence, poněvadž odemčenost je bytostně „bytí ve světě“."*²⁸

Třetí bytostný charakter rozpoložení, kterému se budeme nyní věnovat, přispívá zejména k porozumění světskosti světa. V předchůdné odemčenosti světa vystupuje nitrosvětské jsoucno. Tato, k „bytí ve“ příslušící odemčenost světa, je ustavována společně s rozpoložení. Díky rozpoložení vidíme, že pobyt je zasažen příručním jsoucnem, které nechce sloužit a ohrožuje, což je možné jen proto, že „bytí ve“ je existenciálně předchůdně určeno tak, aby se ho mohlo nitrosvětsky vystupující jsoucno dotýkat. Dotknutelnost si odemkla svět do ohrožení. Jen jsoucno v rozpoložení strachu či nebojácnosti může otevřít příruční jsoucno okolí jako ohrožující. Pobyt se otvírá světu skrze naladění jeho rozpoložení.

2. 6. Starost jako bytí pobytu

Nyní se od nálady a rozladění přesouváme k obecnějším, i když stále v podstatně psychickým stavům.

2. 6. 1. Starost

Přes náš pobyt a vztahování se k okolí se dostáváme k pojmu „starost“ (Sorge), který znamená bytí pobytu v rámci zacházení, používání, obstarávání... Není to ustaranost, ale fakt, že pobytu jde o jeho bytí. Starost je struktura, kterou Heidegger rozdělil do tří momentů: naladěnost, rozumění a řeč. Na všechny se níže zaměříme podrobněji.

2. 6. 2. Naladěnost

Prvním momentem starosti je „naladěnost“. To souvisí s běžnou náladou. Jsme vždy nějak naladěni, nálada se týká všeho a proto vyjadřuje celkovost. Naladěnost je zde, ale jelikož jsme my naladěni celkově, je to jasnost vypovídající o nás v celku a vztahu k němu. Heidegger ji nazývá „nedistancovaná jasnost“. Naše existence je tedy vždy nějak naladěna, máme jasno o své situaci. Situace nastává, nevybíráme si ji dobrovolně, jsme do ni „vrženi“. Musíme ji přijmout, musíme se s ní vyrovnat.

28 M.Heidegger, *Bytí a čas*, Praha: Oikoymenh, 2002, str. 168.

„Naladěnost“ (Befindlichkeit) je základnější než „Vrženost“ (Geworfenheit), ta primárně otevírá svět. Naladění ozřejmuje, že jsme na světě, přijímáme možnosti a neseme své jsoucnost (jho, či radost). Víme, že existenci je třeba konat! Zodpovídáme za své bytí.

Ano, můžeme se vyvléknout ze své zodpovědnosti! To však může jen existující bytost, která se vztahuje ke svému bytí (ani zvíře, ani věc před sebou neuteče). Tedy máme dva momenty existence: autentické a neautentické převzetí, tedy i žití. To neznamená, že by jeden moment existence byl ucelený a druhý nikoliv. Právě neautenticita určuje pobyt konkrétně v jeho zaměstnanosti, zaujetí, schopnosti, prožitku...²⁹ Základní charakteristika naladění je vrženost.

2. 6. 3. Rozumění

Druhým momentem starosti je „rozumění“ (Verstehen), což je především rozumění možností, ovšem za předpokladu, že jim rozumíme. Ty, které nás oslovují, uchopíme a v případě neautentické existence se jim vyhneme. To lze pouze v existenci, které patří možnostem volby. Jsme neustále v pohybu, na cestě nám jde v našem bytí o naše bytí. Je to ustavičně se realizující, nehotové bytí. My jakožto směřující a usilující, si otevíráme možnosti, otevíráme to, co tu není, ale být může. Uskutečňujeme potud, pokud se možnosti chopíme.

Existence tedy znamená, že jsme svými možnostmi, kterým rozumíme. Rozumíme, věcem, prostředkům, službám... Se sebou samými se setkáváme právě přes věci:

*"Něco ještě nejsem, ale mohu – a věci chápu z toho „mohu“, tím, že jsem je jakoby rozevřel v tom, čím mně mohou sloužit a k čemu, a odkud pak rozumím i sobě, tomu, oč usiluji."*³⁰

Je nutné rozuměním rozpoznat možnost, kterou otevřeme, tedy k rozumění patří možnosti, které si rozvrhujeme, tedy „rozvrh“ (Entwurf). Rozvrhujeme se v situaci, do které jsme vrženi. Tedy se jedná o „vržený rozvrh“.

29 M. Heidegger, *Bytí a čas*, Praha: Oikoymenh, 2002, str. 62.

30 M. Petříček, *Úvod do současné filosofie*, Praha: Hermann & synové, 1997, str. 78.

2. 6. 4. Řeč a výklad

Třetím momentem starosti je „řeč“ (Rede) a „výklad“ (Auslegung). To souvisí s porozuměním a artikulací našeho porozumění. Tento moment je nesmírně zajímavý, avšak natolik komplexní, že přesahuje rámec této práce.

2. 6. 5. Autenticita, neautenticita

Ze struktury starosti vyplývá, že máme před sebou vždy dvě možná rozhodnutí, existence, cesty, kterými se ubrat.

Autentická (eigentlich), vzít na sebe tíži své existence, konat, přihlásit se ke své starosti, být sám sebou ryzím způsobem. Neautentické (uneigentlich), skrývat či utíkat před zodpovědností za své bytí, nevyužít možnost být sebou samým a žít jako každý, jako kdokoliv.

Bytnost v pobytu vždy jest tou či onou možností existence. Jsoucno se vztahuje ke svému bytí, jako ke své nejvlastnější možnosti. Jsoucno se může v bytí zvolit, získat, nebo se ztratit, případně nezískat, či získat se jen zdánlivě. Ztratit se sobě či nezískat se může jen pokud, je-li jeho bytností získat se, a to tehdy, je-li samo sobě vlastní, autentické. Oba tyto bytostné mody vlastní – autenticita a nevlastní – neautenticita, jsou zakotveny v určení „vždy moje“. Rys „vždy moje“ znamená, že moje bytí je mi předáno.³¹ Toto, Heideggerovo jsoucno, nemůže být způsobem takového bytí, které se uvnitř světa pouze vyskytuje, takového bytí, jak je vysvětlováno v antické ontologii. Pobyt se určuje jako jsoucno v té možnosti, kterou právě jest a které též ve svém bytí rozumí. Z ontologického hlediska jsoucna se jedná o porozumění bytí z existenciality samotného jsoucna. Pobyt existuje většinou v každodennosti pobytu v průměrnosti a není to žádné nic, nýbrž rys tohoto jsoucna. Průměrná každodennost je jsoucnu onticky nejbližší. Paradoxně právě známé - blízké je ontologicky nejvzdálenější, nepoznané a stále přehlížené.

"Táže-li se Augustin: Co však je mně bližší, nežli já sám? Já alespoň se tu potýkám s obtížemi a potýkám se s nimi v sobě samém: stal jsem se sám sobě půdou plnou starostí a potu."³²

31 M.Heidegger, *Bytí a čas*, Praha: Oikoymenh, 2002, str. 61.

32 M.Heidegger, *Bytí a čas*, Praha: Oikoymenh, 2002, str. 62.

To platí o ontické a předontologické neprůhlednosti pobytu a hlavně o ontologickém úkolu, abychom toto jsoucno nejen neminuli, ale zpřístupnili je v pozitivní charakteristice. I v průměrnosti každodennosti pobytu a v modelu neautenticity je struktura existenciality. I zde se jedná o bytí v pobytu, před kterým existencialita utíká a zapomíná na ně. To co onticky jest v průměrnosti lze ontologicky dobře strukturálně uchopit, protože se od ontologických určení, například od vlastního modu bytí pobytu, neliší.

Všechny již uvedené „existenciály“ pobytu jsme získávali z důvodu ozřejmení struktury jeho existence. Určují se z existenciality, na rozdíl od toho, co vychází z bytostného určení nepobytového jsoucna, což jsou „kategorie“. Jsou to dva druhy základních bytostných rysů. Na jim odpovídající jsoucna se ptáme *kdo?* - jsoucno existence a nebo *co?* - jsoucno výskytové v nejširším smyslu.

2. 6. 6. Momenty starosti

Struktura starosti se skládá ze tří momentů: úzkosti, svědomí a odpovědnosti tak, jak je odhaluje autentická existence. Obě existence obsahují tyto momenty. Od sebe se liší pouze takovým způsobem, jak se pobyt vztahuje ke svému bytí. Sem ještě patří termín ocitání se v naladění, což znamená, že se vrženost děje v podmíněnosti naladění, rozumění a výkladu. V naladění vždy již odemčený celek světa, jako bytí v celku – celostní naléhavost.

Doposud se pohybujeme na rovině existence existující. Základem je nám naše zacházení a vztahování se ke věcem v každodennosti. Je to existence žijící mimo sebe, neprocitlá, rozptýlena ve vztazích obstarávání. Dále následuje podstatné pokračování vrženosti schematizované časovými poukazy takto: vždy již – ještě ne – u něčeho.

Čas souvisí s bytím lidské existence, otázka po smyslu bytí souvisí s problémem času a to bytostným způsobem. S časovostí souvisí i konečnost existence, kterou se dále Heidegger zabývá. Proto název Heideggerova díla *Bytí a čas* (Sein und Zeit). Avšak tato část již přímo nezasahuje téma a rozsah této práce.

3. Strach, nuda a úzkost jako rozmanité způsoby naladění

K tomu, abychom se dostali k výkladu základního rozpoložení pobytu, úzkosti, zaměříme se nejdříve na fenomén strachu a jeho rozličné mody v *Bytí a čas*, posléze porovnáme pojmy strach a úzkost v díle *Co je metafyzika?* a zastavíme se u naladění na jsoucno v celku, tedy u nudy.

3. 1. Úzkost a strach

Martin Heidegger o strachu pojednává v § 30 *Bytí a čas*. Fenomén strachu lze zkoumat ze tří hledisek: čeho se bojíme, strachování samo a o co máme strach.

To z čeho máme strach, je to, s čímž se nitrosvětsky setkáváme. Jde o určení strašného, fenomenálně v jeho schopnosti nám strach nahnat. Nejde o pouhou ontickou informaci o jsoucnu, jež může být rozmanitě strašné. Co patří ke strašnému, z čeho máme strach, má charakter hrozivosti. Toto lze shrnout v několika bodech: To potkávané je natolik dostatečně škodlivé, aby nám ublížilo. Nese v sobě konkrétní okrsek zasaženosti a cílenosti. Přichází z krajiny, která se nám nelíbí. Blíží se do nebezpečné blízkosti, má charakter hrozby. Blíží se, je škodlivé, přestože v dálce je jeho schopnost nahánět strach zastřena. Může nás postihnout, ale třeba také nemusí! Je to strašné, říkáme. To obnáší, že je to blížící se škodlivé, nesoucí odhalenou možnost, že se nedostaví, nebo nás mine, což nezmenšuje náš strach, nýbrž naopak.

Strachování samo je uvolňování výše uvedeného ohrožujícího. Nekonstatujeme budoucí zlo, odkrýváme onu strašnost. Je to strašné, protože je to v rozpoložení strachu „ustrašenosti“ v rozpoložení našeho „bytí ve světě“. Je tak ustrašeností odemčen svět, že se může blížit něco, co je strašné.

To o co se strach bojí je samo strachující se jsoucno, pobyt. Bojí se, jelikož mu jde o bytí samo. Jen toto jsoucno se může bát. Strachování jej odemyká v jeho ohroženosti, v tom že je zůstaveno sobě samému. Pobyt, jako „bytí ve světě“ je obstarávající „bytí tu“ a je skrze to, co obstarává. Je-li to ohroženo, je zároveň ohroženo i „bytí u“. Strach „bytí ve“ ukazuje a zároveň „bytí ve“ uzamyká, takže když ustoupí, musíme se znovu dostat k sobě. Strach způsobuje zmatek a činí nás „bezhlavé“. Strach je modus rozpoložení. Odemyká nitrosvětské jsoucno v jeho hrozivosti a zároveň „bytí ve“ v jeho ohroženosti.

Zajímavým je *strach o*, který se týká druhých. Bojíme se o někoho. Můžeme se bát o někoho, aniž se bojíme o sebe, bojíme se z bezpečí. Často je tomu tak, že ten, o něhož se bojíme sám strach necítí. Pokud se bojíme společně, nezbavujeme dotyčného s námi se strachujícího strachu. Mnohdy mu jej prohlubujeme. Je to druh společného rozpoložení, kdy se nutně ani nemusíme bát o sebe navzájem.

Bát se o někoho může znamenat, bát se o sebe, bát se o spolubytí s druhým, který by nám mohl být odňatý. Strašné nemíří na toho, kdo se bojí o druhého přímo. Je ohrožen skrz ohroženost spolubytu, o který se bojí.

Strach o druhého neznamena oslabený strach o sebe – nerozhoduje intenzita, rozdíly či stupně a nejedná se o odstíny citu, jde o existenciální módy. To že se nebojíme o sebe neznamena, že by strach něco ztrácel ze své specifické ryzosti.

Dalším bytostnou možností strachování se je *úlek*, který se zjeví, ohrožující pokud „ještě ne, ale už v každém okamžiku“ náhle vpadne do obstarávajícího „bytí ve světě“. U ohrožujícího je třeba rozlišit dvě entity. Jednak způsob jakým se setkáváme a také způsob přibližování ohrožujícího, jeho náhlost. Ulekne se z pravidla toho, co je běžné a známé. Jde-li naopak o něco neobvyklého, stává se strach *hrůzou*. Tam kde vystupuje hrozné a má charakter náhlosti, stává se strach *děsem*.

Dále Heidegger uvádí další modifikace strachu jako ostýchavost, plachost, bázlivost, zataženost. Z toho vyplývá, že pobyt „ve světě“ je „bojácný“. To však není možné ontologicky chápat jako izolovanou vlohu. Jde o existenciální možnost bytostného rozpoložení pobytu vůbec.

Ontologickou souvislost úzkosti se strachem rozebírá Heidegger v *Bytí a času* následovně: Často oba fenomény bývají nerozlišeny. Úzkostí nazýváme strach a naopak. Utíkání před sebou samým do obstarávajícího světa Heidegger nazval upadáním pobytu do neurčitého „ono se“. Ne však každé uhýbání před..., nebo obrat od... je útekem. Utíkáme či uhýbáme, před tím co je strachem odemčeno, co je ohrožující. Strach máme vždy z nitrosvětského škodlivého jsoucná, které nás ale také může minout.

V upadání se však pobyt odvrací od sebe samého, uhýbá před něčím ohrožujícím. Je to jsoucno ve způsobu jsoucna uhýbajícího, tedy pobyt sám. Nemůže to být „strašné“, protože „strašné“ odkrýváno jako strach, pocházející z nitrosvětského jsoucna.

Tento obrat upadání je založen v úzkosti a ta pak následně strach umožňuje. Úzko je nám v podstatě ze samotného „bytí ve světě“. Fenomenálně se to, z čeho je nám úzko a to, z čeho máme strach liší tak, že úzko není nitrosvětské jsoucno, ale je to cosi zcela neurčitého. Tato neurčitost nám říká, že úzko nám nemůže být z ničeho, co je uvnitř světa, po ruce a co se vyskytuje. Nitrosvětsky odkrytý celek ztrácí svoji závažnost, hrouť se, a na-prosto ztrácí na významnosti. V úzkosti se nesetkáváme s ničím, co by nás ohrožovalo.

Z čeho je nám úzko charakterizuje právě to, že ohrožující „není nic“ a „není nikde“. To fenomenálně znamená, že úzko je nám ze světa, jako takového. Nedostatek významnosti „nic“ a „nikde“ ohlašuje pouze nezávažnost nitrosvětského jsoucna, nikoliv nepřítomnost světa. Úzkost tedy vyvolává možnost příručnosti vůbec, tedy sám svět. Onticky vystihujeme sami, co byla úzkost, když po jejím pominutí řekneme: „Nebylo to vlastně nic.“ To ovšem mluvíme řečí každodennosti, jak jsme zvyklí hovořit ohledně obstarávání a domluvy o příručním jsoucnu.

Nic z příručního jsoucna, kterému rozumíme, není totální nic. Toto „nic“ je zakotveno v „něčem“ ve světě (s nihilismem to právě zde nemá nic společného), který patří ontologicky k „bytí ve světě“. Pokud je tedy to, z čeho je nám úzko „nic“, pak je nám tedy úzko ze samotného „bytí ve světě“. Dále o úzkosti, Nic a Nicování pokračuji ve čtvrté kapitole.

3. 2. Naladění na jsoucno v celku - nuda

Nyní se podíváme, jak Heidegger přistupuje k naladění v přednášce, *Co je metafyzika?* Dva roky po vydání *Bytí a času*, filosofického zlomového díla.

V přednášce *Co je metafyzika?* Heidegger říká, že se jako bytosti neustále nacházíme uprostřed jsoucna, ale celek jsoucna v sobě neuchopujeme. Náš všední den působí roztržštěně a přesto obsahuje jsoucno v jednotě celku. Tedy roztržštěné je to tím, že se upíráme vždy jen k jedné části z celku. Celek rozeznáme tehdy, kdy se věcmi a sami sebou přímo nezabýváme: Například nuda je daleko, pokud se nudíme nad něčím, nebo máme momentální nečinnost. Pravá nuda je, až když „je vše nuda“, také my sami. Pak se vše slévá do „podivné lhostejnosti“.

*"V hluboké nudě, jež se jako hustá mlha mlčky válí v propastech pobytu, slévají se všechny věci a lidé i my sami s nimi do podivné lhostejnosti. Tato nuda zjevuje jsoucno v celku. Jinou možnost takového zjevení nese v sobě radost z přítomnosti nikoliv pouhé osoby, nýbrž existence milované bytosti."*³³

Naladěnost nás, jsoucnem naladěné, situuje do jsoucna v celku. Situovanost odhaluje jsoucno v celku. Nejen to, takové odhalování není pouhou epizodou, ale je základním děním ve světě.

Naladěnost, naše „pocity“, nejsou ani prchavé volní počínání, ani podněty, kterými by bylo toto počínání zapříčiňováno a už vůbec ne nahodilý stav se kterým se nějak vyrovnáváme. Přivádějí nás před jsoucno v celku a skrývají nám Nic, které hledáme. Heidegger si klade otázku, zdali k tomu dochází, je-li vůbec nějaké konkrétní naladění, které nás staví před samotné Nic. Něco takového se stává pouze v okamžicích základní nálady úzkosti.³⁴

3. 3. Porovnání strachu a úzkosti

Abychom měli výklad úplný, podíváme se nyní jak Heidegger v přednášce *Co je metafyzika?* připomněl posluchačům strach a úzkost.

Úzkostí, kterou se zabýváme, nemíníme stavy úzkostlivosti, patřící k ustrašenosti. Úzkost se od strachu zásadně liší. Strachujeme se před určitým, nás ohrožujícím jsoucnem. „Strach před“ je vždy strach o něco určitého, co nás ohrožuje. Je ve snaze uchránit se před oním určitým. Jsme poutáni k tomu v čem se nacházíme, stáváme se nejistými, celkově „ztrácíme hlavu“ ve snaze zachránit se před onou určitou hrozbou.

Úzkost již vznik tohoto zmatku nepřipouští. Je prostoupena zvláštním klidem. Je úzkostí před, ale ne před tím či oním, ale úzkostí o něco... Tato neurčitost pocíťované úzkosti, je „bytostnou nemožností určitelnosti“. Pocíťování úzkosti je nepříjemné zakoušení nekonkrétního. Jsoucno je vzdáleno. Ne, že by vše zmizelo, ale odvrací se od nás.

33 M. Heidegger, *Co je metafyzika?*, Praha: Oikoymenh, 1993, str. 47.

34 Úzkosti se budu věnovat více ve čtvrté kapitole.

3. 4. Úzkost – naladění zpřístupňující Nic

V předešlé kapitole jsme se ptali, je-li vůbec nějaké konkrétní naladění, které nás staví před samotné Nic. Heidegger vysvětluje, že je tomu tak jen v případě okamžiku základní nálady úzkosti.

S rozdílem strachu a úzkosti jsme již seznámeni. Strach nás na rozdíl od úzkosti staví před něco určitého. Při pocíťování úzkosti, je nám celkově „nějak divně“, je to něco neurčitého, nespécifikovatelného. Všechny věci i my sami se noříme do lhostejnosti, jsoucno nás již neoslovuje, je odvráceno. Jsoucno ustupuje v celku, neoslovuje nás žádná konkrétnost.

"Toto ustupování jsoucna v celku, které nás v úzkosti obkličuje, nás skličuje. Ne zbývá žádná opora. V tom, jak se nám jsoucno vymyká, zůstává a přepadá nás jen toto „žádná“. Úzkost zjevuje Nic."³⁵

Úzkost nám tak bere půdu pod nohama, kterou ztrácíme, protože přivádí jsoucno k vymknutí. Sami sobě se vymykáme, my jsoucí lidé. Není totiž divně „mně“ nýbrž „člověku“ řekne Heidegger: Neskryto vyjadřujeme tím, že strach „máme“, „bojíme se“, zatímco úzko „nám je“. Heidegger v tomto případě nemá na mysli „člověka jako lidské bytí-tu“. Je zde rozdíl. Čisté „lidské bytí-tu“ nám zbývá, i při této ztrátě půdy pod nohama. Proto Heidegger v § 40 *Bytí a čas*, úzkost staví před holý celkový pobyt. Ve vymknutém jsoucnu v celku na nás naléhá Nic, nejsme již schopni říkat „jest“. V divnosti vzniklé z úzkosti prolamujeme vzniklé ticho prázdňným mluvením a to je důkazem přítomnosti Nic. My sami potvrzujeme po odeznění úzkosti přítomnost odhaleného Nic. Řekneme: „Nebylo to vlastně nic!“ Odkryla se nálada, odhalilo se tu Nic, jako takové.

"V základní naladěnosti úzkosti, jsme dospěli k takovému dění lidského pobytu na světě, v němž je Nic zřejmé a z něhož musíme vycházet při svém tázání. Jak se to má s tímto Nic?"³⁶

35 M. Heidegger, *Co je metafyzika?*, Praha: Oikoymenh, 1993, str. 49.

36 M. Heidegger, *Co je metafyzika?*, Praha: Oikoymenh, 1993, str. 45.

4. Podrobnější analýza úzkosti

Úzkost je nejdůležitějším ze všech naladění, protože nás přivádí k Nic a přes ně se dostáváme do vykloněnosti Ničeho, jež je bytostně lidskou možností. Není to však nic jednoduchého, protože Nic nicuje neustále a to nás uvádí do stavu úzkosti...

4. 1. Vykloněnost do Ničeho

Nyní je třeba vykonat proměnu člověka - *subjektu* na *bytí-tu*. Otázka, co je metafyzika se stala možnou právě proto, že *bytí-tu* je již tímto myšlením předběžně zakoušeno. Nic odehrávané v úzkosti a zjevné v *bytí-tu*, uchopíme tak, jak vychází najevo. Zároveň je třeba vynechat charakteristiky Ničeho, které nevyrostly z Nic, oslovujícího nás. Nic není předmět a není ze *jsoucna* a úzkost jej neuchopuje. Přesto je zjevným skrze úzkost spolu se *jsoucnem* v celku. Nic samo *nicotní*, to je, že *bytuje* jako *nicotnění*, uchovává a poskytuje tak Nic. *Nicotnění*, jako odmítavý odkaz k *vymykajícímu se jsoucnu* v celku jej zjevuje v jeho plné a až dosud skryté podivnosti, jako něco naprosto jiného - vůči něčemu.

V jasné noci Nic objevujícího se v úzkosti je zřejmé, že je tu *jsoucno* a ne Nic. „A ne Nic“ je předchůdné *bytí zřejmosti jsoucna* vůbec. Z původního *nicotněního Ničeho*, přivádíme *bytí-tu* před *jsoucno* (*bytí jsoucna*) jako takové.

*"Pouze na základě původní zřejmosti Ničeho může lidský pobyt na světě ke jsoucnu směřovat a dospět. Pokud se pobyt ve svém bytování vztahuje ke jsoucnu, kterým není, i k tomu, kterým sám je, pochází jakožto takto se vztahující pobyt vždy z onoho již zřejmého Ničeho. Bytí-tu znamená: držet se ve vyklonění do Ničeho."*³⁷

Tím, že se pobyt drží „vykloněn do Ničeho“ se stává místem onoho Nic a vykročil tak za *jsoucno* v celku – za rámec *jsoucna*, tedy do transcendence. Kdyby pobyt netranscendoval, nemohl by se nikdy vztahovat (jako *bytí* a Nic) ke *jsoucnu* v celku a ani k sobě samému, neexistoval by. Odpověď na otázku po Ničem je, že Nic není ani předmět a ani *jsoucno* není samo za sebe. Nic ozřejmuje *jsoucno* pro lidský pobyt ve světě. Nic není protějškem pojmu *jsoucno*, ale patří k *bytování bytí*.

*"V bytí jsoucna se odehrává nicotnění Ničeho."*³⁸

37 M. Heidegger, *Co je metafyzika?*, Praha: Oikoymenh, 1993, str. 53 -55.

38 M. Heidegger, *Co je metafyzika?*, Praha: Oikoymenh, 1993, str. 55.

4. 2. Nicování Nicu

Co to vlastně je? Je mi úzko, odstupující co do konkrétnosti. Svět mě tísní! Je mi úzko spočívá v tom, že mne nerozlišená masa světa tísní. Jak to pojmově zachytit?

Není nic konkrétního. Je mi úzko. „Mi“ neznamena že „mám“. Cítím obkličující tlak světa, ne však že cítím sebe. Nebo snad cítím sebe? Já, je přece ten, na kterého doléhá tlak! Ale přece já sám sebe cítím jako toho, na kterého doléhá tlak, je to tak celé uzavřené, zacyklené, je to celek pobytu. Cítím své „já“ vyplněné tlakem, cítím naléhající svět, cítím sebe... Co tedy cítím?! Je to Nic. Nic nicuje, zmítám se sám v sobě, ztrácím se sám sobě. Povaha odkazu je k „já“ a ke světu. Cítím tíhu světa a je devastující tomu lidsky podlehnout.

Docent Benyovszky v *Náhlosti: myšlení bytí z času*, se k problematice úzkosti vyjadřuje mimo jiné takto:

*"Úzkost je naladění, jehož základní smysl je v tom, že „se pocitujeme“ (jako) „obkličujícím způsobem tísnění“. To, že „je mi úzko“, jak tento prožitek obkličujícího tísnění zpravidla vyjadřujeme, nespočívá však v tom, že by se mi tematicky ukazovala jsoucna ve své konkrétní typice a věcné obsažnosti. Holý fakt úzkosti sám není žádným ze způsobů, jakým se mi podávají předměty, žádným ze způsobů představování (Vorstellen), žádnou tematizací konkrétních jsoucn, jakkoli jimi může být provázán. (...) tedy fakt, že „je-li mi úzko“, bytostně k tomu náleží, že celek jsoucna nevystupuje (neukazuje se mi) ve své konkrétnosti a typice, vyjadřuje Heidegger tím, že specifikuje úzkost jako odvrát jsoucího co do jeho konkrétnosti (Abweisung)."*³⁹

Je mi úzko, jako odvrácení jsoucna se neděje nijak samostatně, aby pak snad nastala úzkost, naopak se děje v jednotě s obkličujícím tísněním, prožívaným v celku jsoucna. Odvrát (Abweisung) konkrétnosti jsoucna cítíme jako „obkličující tlak“ jsoucna, jako jeho přívrát (Verweisung).

„Je mi úzko“, nepocitujeme zvenčí, ale je to uvnitř nás. Sebe pocitujeme jako tísněné. „Je mi úzko“ je prožitkem „mně je“. Nejedná se o něco vůči mně, nějaké „neurčitosti“, ani konkrétního „mne“ nýbrž o neurčitelnost, která může být označena jako „nic“. O sobě

39 L. Benyovszky, *Náhlost: myšlení bytí z času*, Praha: Oikoymenh, 2005, str. 35-36.

víme, že podléháme nátlaku. Je to tíže prožitku „jsem“ a „jest svět“. To činí z úzkosti naladění, které může přerůst až v patologii.

4. 3. Následné mody úzkosti

Nic se stává zřejmým v úzkosti, jinak je nám ve své původnosti zastřeno. Každodenním shonem se plně vydáváme jsoucnu, čímž je nenecháme vymykat se a od Ničeho se odvracíme. Tlačíme se tak na veřejný povrch svého pobytu. Tento stálý, dvojsmyslný odvrát od Ničeho - právě Nic ve svém nicotnění, nás odkazuje do bytí jsoucna. Nic nicotní neustále, aniž bychom si to uvědomovali.

4. 3. 1. Úzkost v díle Bytí a čas

Tak se nám v úzkosti, jako v modu rozpoložení, odemyká původně a přímo svět, jako svět. Úzkosti jde o samo „bytí ve světě“. V úzkosti se vše hroutí, svět už nám není s to cokoliv nabídnout. Hroutí se příruční jsoucno našeho okolí a také i spolupobyt druhých. Takto si pobyt nemůže rozumět v upadání ze světa a z veřejného výkladu. Úzkost jej vrhá do toho, oč mu v jeho úzkosti jde, do autentického „moci bytí ve světě“. Tak je pobyt osamocen ke svému nejvlastnějšímu „bytí ve světě“, kterému rozumí a proto si jej rozvrhuje podle svých možností. Úzkost mu odemyká pobyt „jako bytí možnosti“ - jak být sám za sebe izolovaný ve své jednotlivosti. Zjevuje mu volnost pro svobodu volby, k možnosti přichýlení se k autenticitě jeho bytí, jako k před možnosti, kterou vždy už jest. Zároveň je toto bytí to, čemu je pobyt, jako „bytí ve světě“ vydán.

*"To, oč úzkosti jde, odhaluje se jako to, z čeho je jí úzko: „bytí ve světě“. To „oč“ a „z čeho“ je dokonce totožné s úzkostí samou. Neboť ta je jakožto rozpoložení základním způsobem „bytí ve světě“."*⁴⁰

Ve fenoménu úzkosti se stalo „rozpoložení“ (jako téma interpretace) velmi význačné a to pro to, že je zde zřejmá existenciální totožnost odemykání a odemykaného. V odemykaném je totiž odemčen svět, jako svět „bytí ve“, jako jednotlivé, ryzí vržené „moci být“.

40 M.Heidegger, *Bytí a čas*, Praha: Oikoymenh, 2002, str. 222.

Úzkost osamocuje a odemyká tak pobyt jako „solus ipse“.⁴¹ Tento existenciální solipsismus přivádí pobyt v extrémním smyslu před jeho svět jako před svět, jako předvedení před sebe sama a tedy pobyt před pobyt – bytí samo před sebe, jako „bytí ve světě“.

4. 3. 2. Tísňivá nehostinnost

Každodenní výklad pobytu a jeho řeč nám nestranně podává důkaz o tom, že úzkost je základní odemykající rozpoložení. Rozpoložení ozřejmuje to, jak se právě cítím, „jak mi je“.

Jak je tomu v rozpoložení úzkosti? Již víme, že pobyt v úzkosti se nachází v neurčitosti „nic“ a „nikde“. Zároveň je to, jako bychom „nebyli doma“. Heidegger nazývá tento pocit ocitání se v „tísňivé nehostinnosti“.

Naopak „být doma“ vysvětluje Heidegger v rámci „být ve“ (na rozdíl od „obsaženosti v...“), je určeno jako „bydlet u...“, být důvěrně obeznámen s...“. „Bytí ve“ pak ještě ozřejmuje pomocí každodenní veřejnosti neurčitého „ono se“⁴², které nám přináší do našeho pobytu sebejistotu a samozřejmou „zabydlenost“.

Úzkost naopak pobyt vyzdvihuje z jeho upadající rozptýlenosti ve světě.

„Každodenní důvěrná obeznámenost se hroutí. Pobyt je osamocen, ale jako „bytí ve světě“. „Bytí ve“ přechází do základního existenciálního „modu“ nezabydlenosti. Nic jiného nemíníme, když říkáme, že nás „tísňí nehostinnost“.“⁴³

Z výše uvedeného je vidět (z fenomenálního hlediska), že upadání jako útěk utíká k nitrosvětskému jsoucnu, kde se může obstarávání uchýlit ve jsoucnu do neurčitého „ono se“. U „ono se“ se zdržuje, ukolébáno v důvěrné obeznámenosti. Utíkáme se od nezabydlenosti, tedy před „tísňivou nehostinností“ do zabydlenosti, kterou skýtá veřejnost. „Tísňivá nehostinnost“ prostupuje pobyt jako vržené, sobě samému vydané „bytí ve světě“ a nepřetržitě pobyt ohrožuje, ztraceností v neurčitém „ono se“. Toto ohrožení je každodenní jistotou stejně tak, jako bezstarostnost každodenního obstarávání.

41 Latinsky „solus ipse“ znamená „jen já sám“, z toho „solipsismus“ je ve filosofii krajní forma subjektivismu, založená na myšlence, že existuje pouze moje vědomí a nic jiného.

42 „Ono se“ viz 3. 1.

43 M.Heidegger, *Bytí a čas*, Praha: Oikoymenh, 2002, str. 223.

„Tísivá nehostinnost“ se nás snadněji zmocní ve tmě. Ve tmě totiž nic nevidíme, ale paradoxně svět je ještě naléhavěji „tu“. Existenciálně ontologicky lze interpretovat „tísivou nehostinnost“ tak, jak jí pobyt rozumí svým každodenní způsobem. Jako upadající odvrát, který nezabydlenost „zastiňuje“. Každodennost tohoto útěku ukazuje na „bytí ve světě“, které se nevyskytuje, ale *jest* v nějakém modu faktického pobytu – tedy v rozpoložení. K bytostné struktuře „bytí ve světě“ patří jako základní rozpoložení úzkost. Toto zklidněné a důvěrné „bytí ve světě“ je modus „tísivé nehostinnosti“ pobytu – nikoliv naopak.

Fenomén této nezabydlenosti musí být existenciálně-ontologicky pochopen jako původnější. A pouze pro to, že „bytí ve světě“ je už latentně určeno úzkostí, může mít jako obstarávající a rozpoložené bytí „u světa“ strach. Strach je do „světa“ upadlá, neautentická a sobě samé skrytá úzkost.

„Autentická“ úzkost je vzácná, protože prakticky v existenci člověka převládá upadání a veřejnost. Často bývá podmíněna fyziologicky, protože pobyt je, jak jsme již uváděli, ve své podstatě úzkostný. Vzácnost fenoménu úzkosti neubírá nic na tom, že je rozhodujícím pro existenciální analytiku. Naopak jeho vzácnost dává najevo, že pobyt je v tomto základním rozpoložení odemknutelný, přestože následkem veřejného výkladu „ono se“ bývá sám sobě ve své autenticitě zakryt.

Na rozdíl od ostatních rozpoložení, která odemykají vždy celé „bytí ve světě“, úzkost je jedinečná v tom, že její odemykání je význačné a výjimečné v tom, že osamocuje. Právě pouze v osamocení je možné vyzdvihnout pobyt z upadání a zjevit mu možnost jeho bytí. Tato možnost v pobytu, který je „můj“ spočívá v autentičnosti či neautentičnosti. V úzkosti se ukazují samy o sobě. Nepřekrývá je nitrosvětské jsoucno, tak jako po většinu našeho pobytu.

5. Blíže k Heideggerovi

Heidegger založil novou filosofii, fundamentální ontologii. Z filosofického hlediska vycházel zejména z Husserlovy fenomenologie.

Především je důležité si uvědomit, že Heidegger měl kromě filosofického i vynikající teologické vzdělání, které bezesporu stálo u zrodu jeho génia. Nelze pominout ani politické klima a historické období, ve kterém žil, a jeho nezpochybnitelné vlohy a osobnostní rysy. To vše ve vzájemném působení zapříčinilo zrod fundamentální ontologie.

Ani na okamžik nepochybuji, a je to můj osobní názor, že Heidegger byl ke své práci doveden upřímným zájmem o člověka představujícího transcendentní bytost, lišící se od všech ostatních obyvatel naší planety. V jeho práci zřetelně cítím úctu a víru v Boha spolu s velkou potřebou sdělit okolnímu světu, šetrně a na akademické úrovni, že v našem způsobu života není zdaleka všechno tak v pořádku, jak by být mohlo.

O těchto existenciálních otázkách diskutoval společně s přáteli a kolegy, pro které byla jeho fenomenologie důležitým přínosem na polích badatelských, neméně pak i na úrovni osobní. Tvořili společně, navzájem se ovlivňujícíe.

Ráda bych na prvním místě zmínila vzájemné celoživotní přátelství s teologem Bernhardem Weltem, který inspirován jeho pozdní filosofií vypracoval nový koncept religiozní zkušenosti.⁴⁴

Bernhard Welte studoval teologii a filosofii ve Freiburgu a v Mnichově. Po vysvěcení na kněze pracoval více nežli deset let v duchovní správě.

Welte dlouhodobě působil jako kooperátor a kazatel ve freiburském dómě. Koncem druhé světové války byl nucen převzít vyučování filosofie pro studenty teologie a po habilitaci v roce 1946 i Úvod do křesťanství pro studenty všech fakult freiburské university. Už v těchto letech patřil do kroužku lidí, kteří se intenzivně vzdělávali ve fenomenologii, zejména z díla Heideggerova.

⁴⁴ Blíže k Bernhardu Weltovi a jeho vztahu k práci a osobě Heideggerově čerpám z doslovu připraveného pro české vydání jeho knihy *Světlo z nicoty*. Doslov napsal prof. Bernhard Casper, dílo přeložil již v roce 1985 pan Jan Sokol, zakladatel Fakulty humanitních studií UK v Praze a její emeritní děkan.

S Weltem je pojilo přátelství snad též zapříčiněné krajanskou blízkostí. Oba pocházeli z badenského Messkirchu. Heidegger Welteho později požádal, aby promluvil při jeho pohřbu, což se také stalo. Oba přátelé byli rovněž členy freiburského kroužku lidí zajímajících se o teologii a filosofii, zejména o fenomenologii. Do kroužku též patřili: filosof Max Müller, básník Reinhold Schneider a novinář Karel Färber, který založil významný časopis *Christ in der Gegenwart* (Kristus v přítomnosti). Kroužek udržoval styky s dalšími fenomenology Eugenem Finkem a Gustavem Sliverthem a rovněž se dvěma jezuiti Johanem Baptistou Lotzem a Karlem Rahnerem. Oba jezuité, Siewerth a Welte zahájili nové čtení velkých středověkých textů inspirovaných fenomenologií, zejména Tomáše Akvinského.

Welte se předně vyznačoval existenciální vážností, solidarizoval s nouzí současného člověka. K této nouzi podstatně patří právě Heideggerem specifikovaný metafyzický úděl: tuhé zasazení západního, zejména však novověkého myšlení, které se úporně pohybuje v prostoru poznávání, předem vymezeného otázkou „Co je to?“⁴⁵ a zanedbáváním otázky „Kdo chci být?“⁴⁶ V těchto kruzích se zamýšlí a snaží se pojednávat rozrůstající se problematiku vědy, vědění, moci, objektu a objektivitě i specificky novověkého chápání subjektivitě - pouhé niternosti, kterou věda nejen že může, ale musí ignorovat. Člověk se stává slepým pro oblast etického a náboženského. Ohrožuje nás zisk vzešlý z vědy a pokroku. Welte neopomíná vymoženosti, kterých je nám dopřáno. Poukazuje však s Heideggerem na to, že na konci všech otázek, které se ptají po „Ti to on – co je to?“ a jenž se tímto způsobem zmocňují jsoucna, bude otázka všech otázek: „Proč je vůbec jsoucí a ne spíš nic?“ Touto větou je zakončena přednáška *Co je metafyzika?* z roku 1929. Tato otázka nám může jevit jako nesmyslná, zejména ve vztahu ke skutečnosti a také ve vztahu k nám samým. Může nám připadat jako pouze filosofická otázka, ale není tomu tak, právě ona nás, ať si to připouštíme či nikoliv, hluboce zasahuje. Každého z nás jednotlivě znepokojuje v samých kořenech jeho vlastního pobytu, vzhledem k jeho vlastní smrtelnosti a utrpení.⁴⁷ Nahlédneme-li tedy v dalším odstavci do přednášky *Co je metafyzika?*, uvedená věta nám již nepřipadá cizí a nesmyslná.

My sami, jsme jako tázající se bytosti postaveni do metafyzické otázky. Lidský pobyt se vztahuje ke jsoucnu vykloněn do Ničeho. Metafyzika není oborem školské filosofie ani ja-

45 Aristoteles, *Metafysika* 1028b3

46 B. Welte, *Světlo z nicoty*, doslov Bernhard Casper, Praha 1994, str. 72.

47 B. Welte, *Světlo z nicoty*, doslov Bernhard Casper, Praha 1994, str. 74.

kékoliv libovůle v rozmanitosti nápadů a úkolem vědy, není pouhé hromadění a pořádání vědomostí. Jelikož metafyzika je pobyt sám, leží její pravda na bezedném dně v sousedství možnosti nejhlubších omylů.

"Přísnost vědy tudíž nikdy nedosahuje vážnosti metafyziky. Filosofie nemůže být nikdy měřena měřítkem ideje vědy."⁴⁸

Při tázání se po Ničem jsme si předvedli metafyziku nikoliv z vnějšku, a zároveň jsme se do ní nevpravili, jelikož my sami, pokud existujeme, v ní stojíme. Existujeme-li, filosofujeme, tedy uvádíme do chodu metafyziku, v níž filosofie přichází k bytování a k dějinnosti svého bytostného údělu. Filosofie existuje pouze skokem vlastní existence do pobytu v celku. Pro skok je rozhodující poskytnutí prostoru pro jsoucnost v celku, uvolnění se do Ničeho (osvobození se od plížení ke svým modlám)⁴⁹, nechání se úzkostí vrhnout k Nic (vyklonění se do Ničeho, transcendování), do základní otázky metafyziky: Proč je vůbec jsoucnost a ne spíše Nic?

Tázání se na Nic je tedy metafyzická otázka, která objímá celek metafyziky s tázajícím se pobytím. Heidegger však odhaluje ontologickou diferenci se kterou metafyzika nepracovala, přesto, že byla již známa ve scholastice. Je to rozlišení jsoucnosti a bytí. Termín metafyzika je vyložen jako tázání, které je vykročením „za“ jsoucnost jako takové, aby jsoucnost v celku získala znovu zpět pro svoje pochopení. Takové vykročení za jsoucnost, jakozto jsoucnost v celku, se děje v otázce po Nic. V historii se Nic ukazuje jako pojmový protějšek vlastního jsoucnosti,

" (...) jako jeho popření. Stane-li se však Nic problémem, pak dozná vztah této protivity, nikoliv snad jen zřetelnějšího určení, nýbrž probudí teprve vlastní metafyzické tázání po bytí jsoucnosti."⁵⁰

Zproblematizované Nic, nezůstane vůči jsoucnosti neurčitým protějškem, ale odhalí se, že přináležet k bytí jsoucnosti. Heidegger sice souhlasí s oprávněností Hegelova tvrzení, že „čisté bytí a čisté nic je tedy totéž“, ne však s jeho vysvětlením, že je tomu proto, že obojí je neurčité a bezprostřední,

48 M. Heidegger, *Co je metafyzika?*, Praha 1993, str. 65.

49 M. Heidegger, *Co je metafyzika?*, Praha 1993, str. 65.

50 M. Heidegger, *Co je metafyzika?*, Praha 1993, str. 61 - 63.

"(...) nýbrž pro to, že bytí samo je ve svém bytování konečné a pouze v transcendentci pobytu, který se drží vykloněn do Ničeho, se stává zřejmým."⁵¹

Docent Benyovszky v *Náhlosti myšlení bytí v času* k metafyzice uvádí, že metafyzika je dění pobytu které se nezaměřuje za samotné jsoucno, ale jsoucno transcenduje - překračuje. Kam až tento přesah sahá, co promýšlí?⁵²

Metafyzika náleží k „přirozenosti člověka“. Je základním děním v lidském pobytu, je tento pobyt sám. Lidský pobyt se vztahuje ke jsoucnu vykloněn do Ničeho.

A nyní se ještě blíže podíváme na další lidské činnosti, kterou Heidegger přímo ovlivnil, na psychoterapii. Vzhledem k obsaženosti Heideggerova díla jsem se v tomto textu dostala pouze ke zlomku jeho práce. Na příkladu psychoterapeutického směru *daseinsanalýzy* je možné rozpoznat šíři Heideggerova záběru a pochopit tak důležitost a přínos jeho závěrů pro lidstvo.

K *daseinsanalýze* se Heidegger dostal roku 1947 tak, že se seznámil se švýcarským psychiatrem a psychoterapeutem Medardem Bossem. Velice se sblížili i lidsky, pojilo je doživotní přátelství. Na základě Heideggerovy analýzy pobytu Boss vytvořil terapeutický postup, který nehledá skryté příčiny pacientových nesnází, ale naslouchá pacientově výpovědi a zprostředkovává mu porozumění v jeho situaci. Jedná se zejména o práci s existenciály a fenomény, o kterých již byla v této práci zmínka. Heidegger s Bossem úzce spolupracoval a pravidelně se účastnil takzvaných Zollikonských seminářů, které ve svém domě Boss pořádal a kde Heidegger nacházel inspiraci pro řadu svých myšlenek.

Za otce *daseinsanalýzy* je považován Ludwig Binswanger, který jí dal vědecký základ, Boss přidal terapeutický. Studium Heideggerových spisů a jeho osobním přátelským vztahem s Heideggerem a jeho filosofií se dostala *daseinanalýza* do své nazastupitelné pozice v existenciální psychoterapii.

Právě v těchto textech se odkryje fundamentální ontologie v celé své šíři a alespoň ve mně probouzí zvědavost zajímat se o dílo Martina Heideggera dále a hlouběji. Na následujícím úryvku z článku pana Vojtěcha Franče je patrné, kam všude jsem se v této práci v rámci rozsahu Heideggerovy fenomenologie a fundamentální ontologie nedostala. Přesto

51 M. Heidegger, *Co je metafyzika?*, Praha 1993, str. 63.

52 L. Benyovszky, *Náhlost: myšlení bytí v času*, Praha: Oikoymenth, 2005, str. 34.

považuji za pravděpodobné, že čtenáře osloví, ačkoli třeba není ani filosofem či psychoterapeutem daseinanalýzy.

"Z modu „upadání se“ nás však volá instituce svědomí, které k nám promlouvá právě „mlčením“. Toto svědomí nás „mlčením“ volá zpátky k sobě, k „obrácení se“ k našemu bytí samému, které je svým způsobem „prázdnou“. (Bytí je prázdnota). Ti, kdo žijí v „nezakrytosti“ (bez sebeklamů), zpět ve „světle vlastního bytí“, se pak stávají jakýmsi autentickým hlasem svědomí pro všechny ostatní.

Ve světě psychologie vyústila Heideggerova filozofie v Daseinanalýzu (Ludwig Binswanger, Medard Boss, Gion Condrau). Tento přístup nepracuje s objektivními vědeckými fakty, ale vykládá prožitky v kontextu toho, jak každý člověk svému životu sám rozumí, jak si je sám (svým vlastním jazykem) vykládá (a co si před sebou zakrývá). Hlavní metodou daseinanalýzy je fenomenologický rozhovor, hledání smyslu vlastních potíží (co se nám např. události snaží „říct“, jak je možno je interpretovat) a výklad snů. Pracuje se s tématy úzkosti a viny, přičemž vina není chápána jako něco „patologického“, naopak je chápána ve smyslu toho, co člověk dluží autenticitě svého bytí. (Úzkost není něco, na co je vždy žádoucí vzít si pilulku či „dát si panáka“)."⁵³

53 Úryvek z článku: http://ografologii.blogspot.cz/2010_09_01_archive.html Staženo 10. 6. 2015.

Závěr

Ve svém velkolepém díle *Bytí a čas* se Heidegger až neuvěřitelně novým pohledem dívá na vše, co člověka do té doby vůbec ani nenapadlo řešit. I dnes, o bezmála století později, máme problém se s jeho prací blíže seznámit. Nesvědčí to o tom, že by byl Heidegger přežitý, právě naopak. Situace se stále přiosťruje, možná také proto, že nebylo popřáno sluchu, pochopení a péči člověku a jeho existenci tak, jak se o to celý život ve svém díle snažil. Poukazoval na omyly, kterých se lidstvo v dosavadním bádání dopouštělo, a na slepé uličky filosofie a kriticky se stavěl k celkovému klimatu v přebývání člověka jako takového.

Heidegger pracuje s časem a pobytem, bytím, existencí. V pozdější Heideggerově filosofii se lze setkat především s filosofií řeči, myšlení a přetechnizovanosti celého světa, tedy i člověka.

V předkládané práci jsme postupně sledovali, jak Heidegger pracuje s rozlišením *jsoucna* a *bytí* a s ontologickou diferencí, se kterou dosavadní filosofie ani metafyzika nepracovala. Zprvu ji tematizuje analýzou pobytu (*Dasein*), jak nazývá *jsoucno* „člověk“. Heideggerovo zkoumání *bytí* pobytu a jeho existenciální analýza jsou podstatnou součástí fundamentální ontologie. Ta zkoumá existenci, to znamená způsob, jak pobyt - člověk - a pouze člověk existuje, to znamená „je“.

Existence člověka není definitivně daná, je třeba na ní pracovat. Člověk se o svoji existenci stará, musí se o ni snažit. Existence je odlišná od pouhého výskytu příručních *jsoucn* a *jsoucna* výskytového. Pobyt je *jsoucno*, které se stará o svoji existenci. Člověk je tedy pobyt, jemuž jde v jeho *bytí* o toto samotné *bytí*. Způsobem *bytí* existence je i tázání se „jak jsem“. Právě proto je člověk specifickým *jsoucnem*, které nás přivede ke smyslu *bytí*.

Jsoucno je komponentou lidské existence, které je třeba nejprve rozumět, abychom se na něj mohli tázat. *Bytí* je bytostným předpokladem *jsoucna* a tázáme-li se tedy po jeho smyslu, je třeba vybrat takové *jsoucno*, skrze které se může *bytí* zjevit. Tím *jsoucnem* je tedy člověk.

Jsoucno člověk se stále ve světě zařizuje, bytuje ve svém vlastním bytí. Pobyt je takové jsoucno, jehož bytostnou charakteristikou je to, že mu v jeho bytí jde o jeho bytí, o jeho vlastní bytí ve světě. Bytí lze zkoumat skrze jsoucno, které se ve svém bytí táže po bytí.

Jelikož je pro pobyt charakteristická starost o vlastní bytí, přecházíme v práci k pojmu oné starosti.

Heideggerova starost o pobyt neznamena „zachmuřenost“, ale naši každodenní starost o přežití, tedy „obstarávání se“. Podíváme-li se na starost ve světě, jak ji vnímáme nejspíš - jako zájem o své bytí, o své jsoucno, zajímající se o existování pobytu, vyjeví se nám pojem „nitrosvětiskost“, který nám říká, že věci jsou vždy k něčemu, že mají svůj význam a smysl.

Postoj k věcem kolem sebe není člověku lhostejný, což vyplývá právě z jeho postoje k sobě samému. Věci mohou sloužit, díky čemuž se k nim pojí účelové „aby“. Aby tedy věci byly užitečné, nestojí samy o sobě, ale jsou vždy identifikovány sítí vztahů. Svět a existence spolu úzce souvisí, svět je existenciál. Díky světu se může ukazovat jsoucno nemající bytí pobytu, tedy „nitrosvětiské jsoucno“, jako prostředek.

Z původního existenciálu „bytí ve světě“ byly popsány momenty, které bytí pobytu konstituovaly jako celostní strukturu. Těmi jsou naladění. Existence se nachází v různých naladěních (*Stimmung*). Nejdříve se Heidegger zabývá „naladěností“ vůbec. Naladěnost je nálada, která nás přepadá a má nás ve své moci. Vše, s čím se setkáváme, nás vždy ovlivňuje náladou. Proto máme přehled a jasno o své současné situaci. Naladěnost je nedistancovaná jasnost⁵⁴. Naladěný je člověk, existence, takové jsoucno, které musí nést své bytí. Tímto způsobem naladěnost vyjevuje celkovost.

V této práci sledujeme tři naladění základní, a to strach, nuda a především úzkost. A Naladění je základnější nežli vrženost, protože primárně otevírá svět. Naladěnost, například nuda, nás situuje do jsoucna v celku, ale skrývá Nic. Před Nic nás staví základní rozpoložení (naladění) úzkost, která je nejdůležitější z těchto nálad a která se od ostatních liší.

54 M. Petříček, *Úvod do současné filosofie*, Praha 1997, str. 75.

Úzkost (*Angst*) - přivádí existenci před „bytí“ a zjevuje tak možnost nebytí. Zjevuje „nic“, tedy problematičnost samotného bytí a jeho konečnost, smrtelnost a časovost. Tím, že úzkost zjevuje Nic a v jasné noci Nic je zřejmé, že je tu jsoucno „a ne Nic“ (předchůdné bytí zřejmosti jsoucna vůbec), zjevuje tak v důsledku z původního nicotního Ničeho, bytí-tu před jsoucno v celku (bytí jsoucna) jako takové. Bytí-tu znamená „držet se ve vyklonění do Ničeho“, což je transcendence⁵⁵. Základní dění lidského pobytu je pojmově vyjádřeno jako setrvávání ve vykloněnosti do Nic.

Jen existující bytost, tedy člověk, má schopnost, díky níž si může uvědomovat rozdíl mezi bytím a jsoucnem. Jen člověk je tedy schopen transcendovat jsoucno v celku. Je to schopnost vztahovat se k tomu, co není jsoucí, transcendovat k bytí. Díky tomu existence rozumí bytí a také jsoucímu jako jsoucímu. Nic není protějškem pojmu jsoucno, ale patří k bytovaní bytí, tedy v bytí jsoucna se odehrává nicotnění Ničeho.

Úzkost není strach. V úzkosti jsme prostoupeni neurčitým klidem, avšak ve strachu naopak „ztrácíme hlavu“, protože se snažíme uchránit před určitou hrozbou, která může, nebo také nemusí přijít. Úzkost je fenomén nechávající vystupovat svět ve své celkovosti, přičemž pak pobyt může realizovat své možnosti.

Nyní se vrátíme k rozumění a rozvrženosti pobytu, momentům struktury starosti. Pobyt rozumí svým možnostem jak s nimi nakládá, rozvrhuje si je. Upadání charakterizuje ztracenost ve světě, rozptýlení v neurčitém „ono se“. Odkrytost nitrosvětského jsoucna a odemčenost pobytu jsou skrze dvojznačnost a zvědavost poukazovány zpět do zakrytosti a uzamčenosti. Vzhledem k této struktuře starosti je možné v existenci, tedy v bytí-tu, zvolit pohyb mezi dvěma směry. Může být autentický či neautentický. Autentické bytí pobytu znamená odpovědnost za bytí. I neautentickému bytí pobytu jde o bytí, ale uhýbá před ním, skrývá se do neurčitého „ono se“. Autentická a neautentická existence si nejsou navzájem nadřazené.

Nyní, v samém závěru práce, bych ráda uvedla své stanovisko, jak tato práce mohla (nebo měla) oslovit pracovníky pomáhajících profesí.

Filosofie si neklade za úkol učit, vzdělávat, mentorovat či dokonce manipulovat. Filosofii žijeme, vnímáme, necháváme se jí omývat jako čistou blahodárnou vodou.

⁵⁵ Transcendence, neboli přesah, též pojem známý z existenciální psychoterapie.

Budeme-li vystaveni textu, zaujme-li nás a začneme-li mít potřebu pochopit, co nám sděluje, začneme se zajímat a myslet jinak, než doposud. A v tom je její "nenápadný půvab".

Práci jsem napsala nejspíš pro to, že cítím naprostou spojitost mezi filosofií a psychoterapií humanistického a existenciálního směru. Každý z nás je dobrý, jen je třeba se ke svému jádru dostat, nechat jej otevřít a být sám sebou. Každý může přesahovat to, co doposud, každý ví nejlépe, co by chtěl sám a každý si svoji cestu zvolí po svém. Třeba nám právě byť jen několik vět z Heideggerova díla napomůže opustit slepou uličku a umožní ubírat se novou, doposud nepoznanou, cestou.

Heidegger na závěr svého rozhovoru⁵⁶ s časopisem *Der Spiegel* uvedl:

„V oboru myšlení neexistují autoritativní výpovědi. Pro myšlení plyne jediná míra, ze samotné věci, kterou je třeba myslet. (...) Abychom mohli věci učinit pochopitelnými, bylo by především třeba pojednat o vztahu mezi filosofií a vědami jejichž technicko-praktické úspěchy způsobují, že filosofické myšlení se čím dál tím více jeví přebytným. V obtížné situaci, v níž vězí myšlení vzhledem ke svému vlastnímu úkolu, odpovídá tudíž právě nelibost živená oním mocenským postavením věd, nelibost vůči myšlení, která se musí zřít zodpovídání prakticko-světonázorových otázek, jak je klade přítomný den.“⁵⁷

56 Rozhovor s Martinem Heideggerem pro časopis *Der Spiegel* „Už jen nějaký bůh nás může zachránit“ z roku 1966, který byl však na jeho přání publikován až po jeho smrti.

57 M. Heidegger, *Už jen nějaký bůh nás může zachránit*, překlad Ivana Chvalík, Praha 2012, str. 47.

Použitá literatura

- Bohumila Baštecká a kol., *Klinická psychologie v praxi*, Praha: Portál, 2003.
- Ladislav Benyovszky, *Náhlost: myšlení bytí z času*, Praha: Oikoymenh, 2005.
- Medard Boss, *Včera v noci se mi zdálo*, Praha: Triton, 2002.
- Martin Heidegger, *Básnický bydlí člověk*, Praha: Oikoymenh, 1993.
- Martin Heidegger, *Bytí a čas*, Praha: Oikoymenh, 2002.
- Martin Heidegger, *Co je metafyzika?*, Praha: Oikoymenh, 1993.
- Martin Heidegger, *Co znamená myslet?*, Praha: Oikoymenh, 2014.
- Martin Heidegger, *Konec filosofie a úkol myšlení*, Praha: Oikoymenh, 1993.
- Martin Heidegger, *O humanismu*, Rychnov nad Kněžnou: Ježek, 2000.
- Martin Heidegger, *O pradě a bytí*, Praha: Mladá fronta, 1993.
- Martin Heidegger, *Rozhovory k osmdesátým narozeninám*, Praha: Oikoymenh, 2013.
- Martin Heidegger, „*Už jenom nějaký bůh nás může zachránit*“, Praha: Oikoymenh, 2012.
- Martin Heidegger, *Věda, technika a zamyšlení*, Praha: Oikoymenh, 2004.
- Martin Heidegger, *Věk obrazu světa*, Praha: Oikoymenh, 2013.
- Martin Heidegger, *Rozvrh fenomenologické interpretace Aristotela*, Praha: Oikoymenh, 2008.
- Miroslav Petříček, *Úvod do současné filosofie*, Praha: Hermann & synové, 1997.
- Carl Ransom Rogers, *Být sám sebou*, Praha: Portál, 2015.
- Rüdiger Sfarisky, *Ein Meister aus Deutschland: Heidegger und seine Zeit*. München, Wien: Hanser, 1994.
- Daniela Šiffelová, *Rogersovská psychoterapie pro 21. století*, Praha: Grada, 2010.
- Jan Vymětal a kol., *Obecná psychoterapie*, Praha: Grada, 2004.
- Jan Vymětal, *Úvod do psychoterapie*, Praha: Grada, 2010.
- Bernhard Welte, *Světlo z nicoty*, Praha: Zvon, 1994.
- Irvin David Yalom, *Chvála psychoterapie*, Praha: Portál, 2012.

Další zdroje:

Jiří Adamec ,*Úvod do četby „Bytí a času“*, základní teze k Daseinsanalýze, Brno 2008

Ladislav Benyovszky, *Ereignis a smrtelní*, Praha 2003, fhs.cuni.cz

Martina Klugerová, *Daseinsanalýza a cesta ke svobodě*, Praha 2009, PPF, závěrečná práce

http://ografologii.blogspot.cz/2010_09_01_archive.html Grafologie a psychologie, 10. 4. 2015

https://cs.wikipedia.org/wiki/Martin_Heidegger 20. 5. 2015